

Arabska vstaja

Kontekst, perspektive in učinki

¹ Za več informacij glej <http://allafrica.com/stories/201210251143.html>, (24. oktober 2012).

Prispevek v treh vsebinskih sklopih predstavi in kritično analizira dogajanje na širšem območju Severne Afrike in Bližnjega vzhoda. V prvem delu opredeli konflikt v Zahodni Sahari, pokaže na upor v kraju Gdeim Izik in razpravlja o strategijah Zahodne Sahare pri prizadevanjih za priznanje pravice do samoodločbe. V drugem delu razpravljam o t. i. arabski vstaji, v kateri predstavimo vzroke za upor, proces in posledice ljudskih vstaj. Prepoznati želimo širši kontekst zgodovinskega dogajanja in predvideti nadaljnji razvoj dogodkov. V tretjem sklopu se vrnem k »materi konfliktov« na Bližnjem vzhodu, kjer v krajši razpravi identificiram vzroke palestinsko-izraelskega spora in ugotavljam, kakšna bi lahko bila pravična rešitev. V zaključnem poglavju povzamem ugotovitve in se opredelim do »novega svetovnega reda«, ki se izrisuje v začetku 21. stoletja in pri katerem igrajo dogodki v arabskem svetu strateško pomembno vlogo.

Zahodna Sahara in Gdeim Izik

»Arabska pomlad se je začela novembra 2010, ko se je zahodnosaharsko ljudstvo uprlo maroškem okupatorju.« Tako je na mednarodni konferenci lingvistov in literatov opredelil Noam Chomsky.¹ Svetovni mediji tega takrat niso opazili, ker niso hoteli videti sprememb, ki se dogajajo v arabskem svetu. Chomsky je ob tej priložnosti omenil tudi zanimivo analogijo med Palestino in Zahodno Saharo: ob podpori Zahoda namreč okupator v obeh golta ozemlje, ki mu ne pripada. Kakor Francija, maroška zaveznica, tudi ZDA kot izraelska zaveznica storijo vse, da se nič ne premakne, da ni nikakršnega napredka v mirovnem procesu.

Zahodno Saharo in protest v Gdeim Iziku postavljam na začetek naše razprave, ker je mogoče z navedbo tega upora ustrezno opredeliti začetek arabske pomladi. Desetega oktobra 2010 je namreč 20.000 Saharcev v Gdeim Iziku, ki leži približno 20 kilometrov od okupirane prestolnice

² Mirovna misija OZN se imenuje MINURSO (United Nations Mission for the Referendum in the Western Sahara), njena naloga je ustaviti konflikt in poskrbeti za implementacijo referendumu o samoodločbi. Resolucija št. 690, ki jo je varnostni svet OZN sprejel 29. aprila 1991, doslej ni bila uresničena.

³ Za več informacij glej <http://www.newint.org/features/web-exclusive/2011/09/14/western-sahara-independence-resistance/> (5. junij 2013).

⁴ Kratek dokumentarni film o Gdeim Iziku je dostopen prek: <http://www.youtube.com/watch?v=z034H97gvN8>.

⁵ Več o tem: <http://www.hrw.org/news/2010/12/22/western-sahara-france-against-human-rights> (5. junij 2013).

ce El Aaiun, postavilo največji protestni tabor v svoji zgodovini. Glede na satelitske posnetke so v OZN, ki vodi mirovno misijo² v Zahodni Sahari, ocenili, da je bilo v taborišču več kot 6000 šotorov.³ Le štiri dni po začetku protesta je maroška vojska, ki je s tem prekršila 19 let trajajoče premirje s Fronto Polisario, legalnim predstavnikom Zahodne Sahare, vdrla v tabor in začela streljati. Ob prvem napadu je ubila enega človeka, 14-letnega dečka. Osmega novembra je maroška vojska dokončno in brutalno uničila tabor ter pregnala protestnike. Natančnih podatkov o tem, koliko je bilo ubitih in ranjenih protestnikov, zaradi medijske blokade informacij iz Zahodne Sahare ni.⁴

Demonstracije v Gdeim Iziku niso bile zgolj upor proti korumpiranim elitam, Saharci so demonstrirali proti diskriminaciji, brezposelnosti, kraji naravnih virov in kršitvam človekovih pravic, obenem je bil njihov protest tudi upor proti več desetletij trajajoči okupaciji njihove države, ki si jo je nelegalno pripojil Maroko in

kar je pred časom britanski *The Economist* označil kot klasični *Anschluss* (Arts et al., 2007: 11). V nasprotju z drugimi vstajami v arabskih državah, kjer so se ljudstva uprla domačim režimom, se Saharci in Zahodna Sahara kot zadnja afriška kolonija upirajo tudi in predvsem maroški okupaciji. V luči mednarodnega prava je zahodnosaharska zgodba identična vzhodnotimorski; temu se je uspelo odcepiti od Indonezije in vzpostaviti lastno državo na temelju pravice do samoodločbe (ibid.: 18). Kakor Vzhodni Timor ima Zahodna Sahara identična izhodišča in pravne podlage za svoje politične zahteve, pomembna razlika in geostrateška zagata, kljub več deklaracijam OZN, ki Zahodni Sahari priznavajo pravico do samoodločbe in nalagajo mednarodni skupnosti in Maroku, da izpelje referendum o neodvisnosti Zahodne Sahare, je položaj, vloga in vpliv Maroka. Velike sile vztrajno ignorirajo množične kršitve človekovih pravic v Zahodni Sahari, ker imajo v regiji strateške interese. ZDA ohranjajo z maroško kraljevo hišo odlične odnose, Maroko je bil zvest zaveznik v »vojni proti terorizmu«, prav tako Američani ne želijo škodovati svojemu vplivu na SV Afrike. Španija, ki bi morala kot nekdanja kolonizatorica Zahodne Sahare pristopiti precej bolj proaktivno, ohranja odnose na visoki ravni zaradi begunske problematike in svojih dveh enklav, Ceute in Melille, ki ju obkroža Maroko. Kakor piše španski pravnik Ruiz Miguel (2007), bi morala biti španska vloga v procesu implementacije samoodločbe ključna in vodilna. Po njegovih besedah in besedah drugih mednarodnih pravnikov je namreč Španija *de iure* še vedno administrativna sila v Zahodni Sahari (Ruiz Miguel, 2007: 306). Španija je šest dni pred Francovo smrtjo, 14. novembra 1975, z Marokom in Mavretanijo (ki sta nato okupirala in razdelila njeno nekdanjo kolonijo) podpisala t. i. »Madriški sporazum«. Z njim se je želela Španija izločiti in odreči odgovornosti, ki jo ima kot nekdanja kolonizatorica po mednarodnem pravu (ibid.: 308), vendar se ji takšen unilateralni umik ni posrečil, ZN so namreč zatem večkrat potrdili pravno odgovornost Španije do nekdanje kolonije. Danes ima Španija po besedah Ruiza Miguela (ibid.: 317) znova priložnost, da popravi svoje pretekle napake in prevzame odgovornost tako, da bo pripomogla k implementaciji resolucije št. 690 ter izvedbi referendumu o samoodločbi. Francija je na drugi strani tesna maroška zaveznica in je doslej v OZN za zaprtimi vrati večkrat uporabila veto ter preprečila uveljavitev človekovih pravic na okupiranem območju Zahodne Sahare.⁵ Obenem ji zavezništvo z Marokom koristi pri njenih trenjih z nekdanjo kolonijo Alžirijo. Alžirija je država, ki je Saharcem ponudila skrajni jugozahodni kos svojega ozemlja/puščave, kjer v begunskih taboriščih po oceni

Odbora OZN za begunce in imigrante⁶ iz leta 2009 živi več kot 165.000 Saharcev, ki se ne morejo vrniti na svoje domove. Tisti, ki ostajajo na okupirani zemlji, so deležni represije in množičnih kršitev človekovih pravic. Maroko nenadzorovano in nekažnovano črpa naravna bogastva. Zahodna Sahara je bogata s fosfati, nafto, njeno morje na Atlantiku je eno ribolovno najbogatejših območij na svetu. Evropska unija pri tem sodeluje, saj je z Marokom podpisala več ribolovnih sporazumov o izkoriščanju saharskega morja. Čeprav je Zahodna Sahara članica Afriške Unije⁷ in jo obenem priznava večina afriških, večina srednjeameriških in nekaj azijskih držav, je v Evropi formalno ni priznala še nobena država. Priznanje SFRJ je ugasnilo ob razpadu države, Albanija pa je svoje priznanje umaknila 11. novembra 2004. Prva država, ki bo odločala o priznanju Zahodne Sahare, bo Švedska. Njihov parlament je priznanje podprl 5. decembra 2012,⁸ a je končna odločitev v rokah švedske vlade. Švedska je tudi sicer najodločnejša zagovornica pravice do samoodločbe Zahodne Sahare v Evropski uniji, velik je njen prispevek v obliki humanitarne pomoči (Wrangle, 2007: 299). Težko je napovedovati, ali bo morebitna švedska odločitev o formalnem priznanju Zahodne Sahare sprožila »domino efekt« in spodbudila serijo priznanj članic Evropske unije. Slovenija v tem pogledu še naprej vodi blede in nekonsistentno zunanjo politiko, v mednarodni skupnosti je prikazana kot država, za katero svet zunaj EU in neposredne sosesčine ne obstaja. Medtem ko je sama od mednarodne skupnosti pričakovala, da ji ob odhodu iz Jugoslavije prizna pravico do samoodločbe, se Slovenija obotavlja priznati enako pravico tistim narodom, ki so v enakem položaju.

Politične strategije upora proti okupaciji Zahodnim Saharcem doslej niso prinesle rešitev. Potem ko so v Fronti Polisario položili orožje, so njihovi predstavniki na mednarodnem diplomatskem prizorišču iskali priložnosti, da svet seznanijo s problematiko in pozovejo k solidarnosti. Minila so desetletja, v begunskih taboriščih so se rodile in umrle cele generacije Saharcev. Majhna puščavska skupnost (po približnih ocenah nekaj več kot pol milijona ljudi), ki nima dostopa do svojih naravnih virov, do svojih domov in ozemlja, brez temeljnih človekovih pravic na okupiranem ozemlju in z zidom ločena od preostalega prebivalstva, ki prebiva v taboriščih v Alžiriji in na osvobojenem ozemlju, nima veliko možnosti. Strategija vojaškega zaostrovanja bo zanesljivo prinesla poraz, ker je maroška vojska veliko bolje opremljena, prav tako bi lahko Saharci izgubili podporo in solidarnost tistih v mednarodni skupnosti, ki podpirajo njihov boj. Zato jim po našem mnenju preostanejo strategije, ki so se izkazale za učinkovite tudi v drugih državah (arabskih in širše) – državljanska nepokorščina, gverilske akcije, ki imajo predvsem simbolni pomen in ne vojaškega, povezovanje in informiranje mednarodnih civilnodružbenih in političnih akterjev. Zahodni Saharci, ki imajo dostop do informacijske tehnologije, morajo v kratkem času doseči preboj. Prebujajo se nekatere članice Evropske unije, Maroko pa ob tem izgublja simpatije v mednarodni skupnosti. Val demokratizacije je naklonjen Saharcem, da spodbudijo razpravo in stopnjujejo pritisk. Demokratična javnost in civilna družba na Zahodu morata od svojih vlad zahtevati, da Zahodni Sahari priznajo pravico do samoodločbe. Preboj bi lahko bil, če bi Zahodno Saharo priznale manjše evropske države, to bi sprožilo domino efekt, ki bi pomenil izjemen politični pritisk na Maroko, takšen pritisk pa bi morale spremljati tudi ekonomske sankcije. Saharci bi morali nemudoma začeti evidentirati volivke in volivce, ki se lahko udeležijo glasovanja o prihodnjem statusu Zahodne Sahare in ko bi bili izpolnjeni tovrstni administrativni kriteriji, bi obstajala realna možnost, da Maroko ob sočasnem pritisku pomembnejših držav klone in se umakne. Majhne in demokratične države lahko odigrajo v

⁶ <http://www.refugees.org/resources/refugee-warehousing/archived-world-refugee-surveys/2009-world-refugee-survey.html> (2009), (5. junij 2013).

⁷ Maroko je po sprejetju Zahodne Sahare kot polnopravne članice Afriške unije leta 1984 skupnost nemudoma zapustil.

⁸ Glej: <http://www.newstimeafrica.com/archives/29989> (5. junij 2013).

⁹ Michel Chossudovsky je večkrat nagrajeni pisec, zaslužni profesor Univerze v Ottawi v Kanadi. Je ustanovitelj raziskovalnega centra Centre for Research and Globalization (CRG) in urednik globalresearch.ca. Zadnje monografije z njegovim podpisom so *The Globalization of Power and the New World Order* (2003), *America's War on Terrorism* (2005) in druge. Mahdi Darius Nazemroaya je kanadski sociolog in prav tako večkrat nagrajeni avtor, sodelavec in raziskovalec na CRG v Montrealu v Kanadi. Njegove izkušnje arabskih vstaj so avtentična poročila z območja Severne Afrike.

¹⁰ Glej <http://www.globalresearch.ca/dictatorship-and-neo-liberalism-the-tunisian-people-s-uprising/22850> (5. junij 2013).

¹¹ Več o tem: <http://www.globalresearch.ca/the-protest-movement-in-egypt-dictators-do-not-dictate-they-obey-orders/22993>; <http://www.globalresearch.ca/the-popular-uprising-in-egypt-the-military-machine-remains-intact-the-political-status-quo-prevails/23278> (5. junij 2013).

tem pogledu odločilno vlogo. Ko bo prišlo priznanje z njihove strani, bodo morale tudi vplivne vpletene države, kot so Španija, Francija, Velika Britanija, ZDA in druge, upoštevati demokratične norme in prestopiti na pravično stran zgodovine.

Kritične perspektive, konteksti in izkupički arabskih revolucij/vstaj/pomladi

Praden bom v nadaljevanju povzel in ilustriral živahno civilnodružbeno vrenje v nekaterih arabskih državah in pritrtili ugotovitvam o poskusih demokratizacije, želim na začetku razbliniti nekatere dvome o resnični naravi in posledicah arabskih vstaj, ponuditi želim barve črno-belemu in poenostavljenemu pogledu na »homogeni arabski svet«. V tem segmentu se bomo s pomočjo nekaterih izbranih avtorjev⁹ sprehodili skozi nekatere relevantne in ne tako izpostavljene faze arabske pomladi. Avtentičnost zapisov in znanstvena avtoriteta avtorjev sta neoporečni, a kljub temu izrekamo na tem mestu potrebno zadržanost do nekaterih njihovih sklepov.

Omenjeni avtorji, skupaj z drugimi, ki jih bomo navajali v nadaljevanju, ponujajo kompleksnejši pogled na dogajanje v Severni Afriki in na Bližnjem vzhodu. Zožen pogled, ki smo ga

bili deležni od zahodnih (ameriških, evropskih in slovenskih) tiskanih in elektronskih množičnih medijev, je opredelil dogajanje v arabskem svetu kot vstajo nezadovoljnih množic proti osovraženim diktatorjem. Kjer je bila vstaja dovolj množična in diktator dovolj šibek, tam so vstaje uspeli, kjer pa je oblast dovolj učinkovito (nasilno) zatrla proteste, zrušitve obstoječih političnih, ekonomskih in vojaških režimov ni bilo.

Tisto, česar nam zahodni mediji, ki jih vodi predvsem zaslužek, senzacionalizem, ki podlegajo kulturi spektakla, in redukcija novic v dvominutne prispevke (ki večinoma povzemajo svetovne tiskovne agencije, manjši in neodvisni mediji pa nimajo potencialov, da bi ponujali informacijo s terena, iz prve roke), niso povedali in pokazali, je kontekst, politični in zgodovinski kontekst, ki stoji v ozadju. Globalno poročanje se je v velikem loku izognilo informaciji, da je vstaja v Tuniziji, denimo, tudi odgovor na neoliberalni model ekonomskega razvoja,¹⁰ ki ga je državi vsilil njen avtokratski predsednik Bin Ali, pri čemer so ZDA in EU uživale neposredne sadove ostrih gospodarskih ukrepov, ki jih je izvajal Alijev režim. Iz Egipta so na Zahod prihajale uniformirane informacije o osovraženem diktatorju Hosniju Mubaraku, ki ga bo revolucija mladih Egipčank in Egipčanov na trgu Tahrir prisilila k odstopu. Nismo pa slišali ničesar o tem, kdo je desetletja podpiral Mubarakovo vladavino, jo oboroževal in držal v oblastniškem sedlu.¹¹ Ničesar nismo slišali o tem, da je bil tudi Mubarak nekomu ali nečemu poslušen, da je bil Mubarak tesni zaveznik zahodnih držav, predvsem ZDA, mednarodnih finančnih institucij in njihovih interesov. Egipčani so vzklkali protirežimska gesla, niso pa ob tem naslovili kritik na tiste »gospodarje«, ki so Mubarakovo režim legitimirali od zunaj. Egiptu je Mednarodni denarni sklad (angl. IMF) že leta 1991 vsilil program ekonomskih reform, ki je bil ustrezna kompenzacija za vojaški dolg, ki ga je imela egipčanska vojska do ZDA. Deregulacija cen hrane, privatizacija in varčevalni ukrepi so pripomogli

k poglobljanju revščine in destabilizaciji egiptovske ekonomije. Napovedi pred Mubarakovim odstopom so bile jasne – če protesti ne bodo naslovili vloge tujih finančnih institucij in zunanjih dejavnikov, potem cilj nacionalne osvoboditve ne bo dosežen, prišlo bo zgolj do menjave enega režima z drugim, politična kontinuiteta bo vztrajala naprej. Napovedi so se v celoti potrdile, Mubarakov režim je zamenjal Morsijev režim, ki ga je sicer izvolilo ljudstvo, a je novi predsednik, skupaj z nedotaknjenim vojaškim delom režima, relativno hitro vrnil državo v roke starim političnim in ekonomskim elitam, pridružile so jim še verske elite, ki so imele pod Mubarakom nekoliko manj vpliva na odločanje.

Dogodki v Libiji so postregli z nekoliko drugačnim razpletom, čeravno je končni izkupiček enak – odstavljen samodržec, nov režim, zunanji vpliv. Medtem ko je bilo v Egiptu ključno zadržati na vajetih izraelsko sosedo, je Libija dišala predvsem po nafti.¹² Izvemam se iz skupine tistih, ki posredovanje nekaterih zaveznik pakta NATO vidijo izključno v luči naftnih interesov, pomembno je razumeti in poudariti tudi odpor do represije Gadafijevega režima nad libijskim prebivalstvom, pri čemer ne zanemarjamo nekaterih učinkov in dosežkov t. i. zelene revolucije Gadafijeve »socialistične ljudske arabske džamahirije«. Ne glede na to je mogoče prepoznati, da je invazija na Libijo pod pretvezo humanitarosti služila istim korporativnim interesom kot invazija na Irak leta 2003.

Pomembno vlogo pri dogodkih in procesih v Severni Afriki in na Bližnjem vzhodu je od nekdaj igrala dominantna religija okolja – islam. S perspektivo zahodnih, sekulariziranih družb, je težko pristopiti k analizi okolij in kultur, kjer je religija tako globoko povezana z delovanjem vseh družbenih sistemov (pravnih, političnih, ekonomskih, »civilnodružbenih« itd.). Volilne zmage, ki jih pobira Muslimanska bratovščina, so v tem pogledu indikator napačnih interpretacij in interesov, ki jih ima demokratična javnost v zahodnih državah. Ljudska revolucija v nekaterih arabskih državah ni enaka pričakovanjem sekularistov na Zahodu. Gre namreč za željo po odpravi avtokratskih režimov in ne nujno vedno za težnje po pluralni, demokratični, sekularni družbeni ureditvi, ki spodbuja vrednote individualnih človekovih pravic, pravic in emancipacije spolnih, etničnih in drugih manjšin. Glas za tovrstne spremembe je v arabskih državah šibak, čeprav obenem drži, da mlajše in bolj informirane generacije v arabskih in islamskih družbah najde vajo poti in kanale za svobodnejše izražanje svojih političnih prepričanj, ki niso vedno sklani s pogledi verskih učiteljev, teokratov, dominantne verske in politične kulture in elite. Pri tem model, ki ga zahodni analitiki vidijo in ponujajo na primeru Turčije,¹³ ni tisto, kar pod znamko sekularizirane družbe razumejo sami, poleg tega pa tudi Zahod v tem pogledu ni imun na vpliv religije na politično, ekonomsko in družbeno ureditev in življenje. Gre pravzaprav zgolj za rabo besed; kar je v islamskih okoljih označeno z avtentičnim diskurzom (islamska republika, islamsko pravo, islamistična stranka itd.), je na Zahodu pogosto zamenjano z besedo »konservativno«, gre pa za enak poskus, kako verske vrednote, politične, družbene, moralne in siceršnje javne zadeve, urejati na način, s kriteriji in pod vplivom dominantne religije okolja, tj. krščanstva v svojih pluralnih lokalnih izvedbah (protestantizem, rimski katolicizem, anglikanstvo, kalvinizem itd.). Pomembna razlika je v tem, da večina zahodnih parlamentarnih demokracij kot ustavno normo postavlja kriterij ločenosti države in cerkve in je delovanje religij svobodno, medtem ko na drugi strani velika večina držav, kjer je islam prevladujoča religija, islamske norme postavlja v izhodišče delovanja državnega/političnega in družbenega ustroja/sistema.

¹² Glej: <http://www.globalresearch.ca/operation-libya-and-the-battle-for-oil-redrawing-the-map-of-africa/23605> (5. junij 2013) S 46,5 milijarde sodov dokazanih naftnih rezerv (desetkrat toliko kot Egipt) je Libija največja naftna ekonomija v Afriki, sledita ji Nigerija in Alžirija. Nasprotno znašajo ameriške naftne rezerve približno 20 milijard sodov. Vir: Energy information administration, U.S. Crude Oil, Natural Gas and Natural Gas Liquids Reserves. Dostopno prek: <http://www.eia.gov/naturalgas/crudeoilreserves/index.cfm> (5. junij 2013).

¹³ Več informacij je dostopnih prek: <http://www.globalresearch.ca/the-powers-of-manipulation-islam-as-a-geopolitical-tool-to-control-the-middle-east/25199> (5. junij 2013).

¹⁴ Informacije o številu ubitih protestnikov in pripadnikov represivnih organov je težko najti. Spletna stran na Wikipediji, ki ponuja relativno zgoščeno in poglobljeno informacijo o dogajanjih, zapisuje številko 60.000–70.000 (dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Spring (14. junij 2013)), nekateri mediji pišejo o več sto tisoč mrtvih (upoštevaje državljanski vojni v Libiji in Siriji), *The Economist* je leta 2011 objavil poročilo (izvzemši Libijo), ki govori o skoraj 3000 ubitih v zgolj petih državah (Sirija, Egipt, Tunizija, Jemen in Bahrain), kjer so se odvijale vstaje (dostopno prek: www.economist.com/blogs/dailychart/2011/07/arab-spring-death-toll (14. julij 2011)).

Neodvisno od gornjih ugotovitev je mogoče iz poročil, neodvisnih mnenj in analiz ugotoviti, da so vstaje v arabskem svetu sprožili nakopičeni družbeni problemi, revščina, politična korupcija, množične kršitve človekovih pravic, odtujeni avtokratski režimi, politična, ekonomska in vojaška elita, visoka inflacija, visoka brezposelnost. Informiranost protestnikov se je sicer razlikovala od primera do primera, a je kljub temu mogoče razbrati, da je globalni pretok informacij dosegel tudi vse bolj informacijsko-tehnološko pismene arabske množice (predvsem) mladih, ki so enako kot vrstniki drugod po svetu pričakovali v svojih državah več demokracije, odhod avtokratskih režimov, svobodne volitve in spoštovanje človekovih pravic. Strategije upora so črpale iz obstoječih praks v drugih državah, a so bile omejene in so se zato prilagajale domačim kontekstom. Med najbolj vidnimi so bili javno

zbiranje, javni protesti, ki so se pogosto sprevrgli v odkrit spopad s policijo in vojsko, šlo je seveda za neenako moč – medtem, ko sta bili policija in vojska dobro opremljeni, so imeli protestniki na voljo zgolj svoja telesa, v najboljšem primeru molotovke in kamenje. Od začetka je bilo jasno, da lahko zgolj množičnost in druge strategije upora prisilijo militantne in odtujene režime k umiku, oborožen spopad, razen v izoliranih primerih, ni prišel v poštev. Protestniki so se zato posluževali državljanske nepokorščine, internetnega aktivizma, množičnih zborovanj, gverilskih akcij, prenosa neposrednih informacij s prizorišč. Po več kot dveh letih (protestni tabor v Gdeim Iziku v Zahodni Sahari je bil vzpostavljen 9. oktobra 2010, medtem ko se je vstaja v Tuniziji začela 18. decembra 2010) in več deset tisoč ubitih¹⁴ je vidnih in manj vidnih učinkov vstaj veliko. Odstopil je tunizijski predsednik Zine Ben Ali, ki je zbežal v Saudsko Arabijo; odstopil je egiptovski predsednik Hosni Mubarak, ki mu danes sodijo; ubit je bil libijski voditelj Muamer Gadafi, v Libiji sta bili pred tem državljanska vojna in tuja vojaška intervencija; odstopil je jemenski predsednik Ali Abdulah Saleh, ki je oblast predal vladi narodne enotnosti; Sirija je sredi državljanske vojne med režimom predsednika Bašarja al-Asada in opozicijo; v Bahrainu je prišlo do menjav v vladi, a so se protesti kljub temu nadaljevali; v Omanu, Libanonu in Kuvajtu so kot odgovor na proteste oblasti izpeljale nekaj sprememb, pri čemer ni niso odstopile vladajoče elite, kakor so zahtevali protestniki; maroške in jordanske oblasti so se lotile popravkov ustave; še vedno se odvijajo protesti v nekaterih drugih državah, denimo v Saudski Arabiji, Mavretaniji in Sudanu, tudi Egipt je pričel novim protestom, potem ko je novi predsednik Mohamed Morsi z odlokom razširil svoja predsedniška pooblastila, a je od namere pozneje pod pritiskom javnosti in novim izbruhom nasilja odstopil.

Facebook revolucija?

Protestniki, organizirani in aktivni posamezniki ter skupine, so poleg državljanske nepokorščine, s shodi in demonstracijami, uporabili tudi svetovni splet oziroma njegovo razširjeno orodje družbenih medijev/omrežij. Z njihovo pomočjo so se organizirali, informirali med seboj in z zunanjim svetom, dvigovali zavest svojih sodržavljanov ter skušali zaobiti državno represijo in cenzuro svetovnega spleta, s katero je hotel režim utišati demonstracije in onemogočiti organizacijo.

O tem, kako pomembno vlogo so družbena omrežja (Facebook, Twitter, blogi, Youtube) igrala v arabski pomladi, se krešejo mnenja kljub nekaterim resnim študijam, kvantitativnim in kvalitativ-

nim raziskavam. Brez dvoma je tovrstna komunikacija pomembno prispevala k organizaciji in ozaveščanju, toda vprašanje je, ali je bila njena vloga odločilna. Glede na pomen, ki naj bi ga družabna omrežja in splet imeli pri arabskih vstajah, je razumljivo, da želimo poiskati odgovor na vprašanje, ali je bil svetovni splet vzrok, da je potlačena jeza izbruhnila, ali pa je zgolj pospešil neizogibno revolucijo. Na Univerzi v Pittsburghu¹⁵ so razvili program, ki je kontinuirano deset mesecev sledil zapisom na družbenih omrežjih in v člankih v državah arabske pomladi. Na podlagi več deset tisoč iskalnih gesel (Egipt, Tunizija, Twitter, Facebook itd.) so ugotovili, da je bilo dogajanje na terenu v korelaciji z diskusijami na družbenih omrežjih, vendar povezava ni bila popolna. Raziskovalci so ugotovili, da so družbena omrežja sicer igrala določeno vlogo pri poteku arabske pomladi, vendar je bil njihov vpliv manjši, kot zatrjujejo nekateri: »Družbena omrežja so ljudem sporočila, kam naj gredo in kaj naj tam počnejo, toda vzroki za aktivacijo so bile družbene razmere in ne družbeno mreženje; zgodovina pozna na tisoče uporov brez družbenih omrežij.« (Reardon, 2012) Na drugi strani raziskovalci (Howard et al., 2011) ugotavljajo močno zvezo med družbenimi omrežji in arabsko pomladjo. »V vsaki revoluciji obstajajo mediji, ki so novi in ki jih država ne nadzira, tudi časopisi so v nekem trenutku rušili diktatorje.« (ibid.) Po njihovem mnenju so ljudje s temi novimi orodji lahko na spletu preverili razmere, preden so šli na protest. Podobno razlaga v intervjuju poročevalec BBC z Bližnjega vzhoda, Paul Mason, ki pravi, da je ena najboljših lastnosti Twitterja, da ubija propagando:

Ko so se začeli nemiri v Bahrainu, sem bil buden in sem spremljal Twitter. Ljudje so trdili, da policija strelja s pravimi naboji. Skušali smo preveriti to informacijo in najlaže je bilo to storiti tako, da smo sledili fotografijam, poslanim z mobilnih telefonov. Dve ali tri fotografije ljudi, ki so jih s strelnimi ranami pripeljali v bolnišnice, te pripeljejo do veliko bolj preverljive resnice, kot jo lahko dobiš z ustno informacijo. (Else, 2012)

Howard je s sodelavci (2011) v raziskavi o vplivu družbenih omrežij v arabskih vstajah analiziral »tri milijone twittov, gigabajte vsebin na Youtubu, na tisoče blogov« in na tej podlagi ugotovil, da so družbena omrežja igrala osrednjo vlogo pri oblikovanju politične diskusije. Pogovorom o revoluciji so večinoma sledili dogodki na terenu, družbena omrežja so prinašala pretresljive in navdihujoče zgodbe o protestu, o stiskah, o krivicah. Vse to je po mnenju omenjenih raziskovalcev bistveno pripomoglo k uspehu revolucije.

Težko je sprejeti namige o revnih in tehnološko nepismenih populacijah v Severni Afriki in na Bližnjem vzhodu kot argument za to, da naj bi splet ne igral omembe vredne vloge pri organizaciji in popularizaciji protestov. Globlji vpogled govori o tem, da mlajše generacije uspešno uporabljajo orodja informacijske tehnologije, na drugi strani se tisti, ki so manj spretni, hitro učijo – verjetno ni boljše priložnosti in večje potrebe kot prav v času revolucije.¹⁶

Da so družbena omrežja igrala vitalno in ne zgolj obrobne vloge pri organizaciji in promociji vstaj, kažejo tudi statistični podatki o številu njihovih uporabnikov v arabskih državah.¹⁷ Strinjamo se torej z ugotovitvijo, da so nove informacijske tehnologije odločilno pripomogle k mobilizaciji mladih, ki v arabskih državah pomenijo večino prebivalstva ter urbanega prebivalstva, ki se je v največji meri udeleževalo protestov v prestolnicah arabskih držav.

¹⁵ Več o tem: <http://www.newscientist.com/article/mg21428596.400-was-the-arab-spring-really-a-facebook-revolution.html> (5. junij 2013).

¹⁶ V Egiptu je Facebook že kakšno leto pred vstajo odigral pomembno vlogo, ko je režimska propaganda, ki je zanikala krivdo policije pri umoru najstnika Khaleda Saída, doživela hladen tuš z objavo posnetkov, ki prikazujejo, kako je policija brutalno pretepla mladeniča. Na podlagi te objave je nastala Facebook skupina »We are all Khaled Said« (Vsi mi smo Khaled Said), ki ima skoraj 300.000 članov.

¹⁷ Podrobnejše informacije so dostopne prek: <http://mashable.com/2012/06/08/arab-world-facebook-twitter/> (5. junij, 2012).

Ustanovitelj Facebooka, Mark Zuckerberg, mladenič, ki se mu je posrečila poslovna poteza desetletja, je na enem od sestankov (Kirkpatrick, 2010: 278) dejal, da je »Facebook za vse ljudi vseh starosti po vsem svetu, (...) s tem, ko dajemo ljudem več informacij o ljudeh, spodbudimo, da bo med njimi več empatije« (ibid.). Učinek mreženja (*network effect*), povezovanja in virtualnega srečevanja (ibid.: 277), ki ga je sprožilo omenjeno in druga družbena omrežja, je mogoče razložiti tudi antropološko; človekovi družbeni in družabni naravi je na mah zadoščeno z dvema ključnima kriterijema – varnosti in informacijami. Takšna možnost povezovanja ima tudi identitetne učinke, dostopnost omrežja ponuja neizmerne možnosti virtualnega srečevanja, političnih strategij ipd. Facebook že nekaj časa ni več osebna platforma druženja na spletu, postal je mogočno politično orodje in orožje, in to ne le za formalne, ampak zlasti za neformalne skupine, ki na podlagi skupinskih profilov dosegajo izjemne politične in druge učinke na lokalnih, nacionalnih in globalnih ravneh.

Ustavimo se pri naključnem primeru. Na Zahodnem bregu (Palestina) so Izraelci, ki živijo v nelegalnih naselbinah, začeli na Facebook naslavljati proteste, ker jim identifikacija ob registraciji ni omogočala izbire Izraela kot države prebivanja. Ustanovili so skupino »*To ni Palestina, ampak Izrael*«, ki je leta 2008 v relativno kratkem času pridobila 13.800 članov. Po nekaj dneh je Facebook klonil in omogočil, da so prebivalci nekaterih večjih naselbin pridobili možnost, da označijo, da živijo v Izraelu. Medtem je skupina, imenovana »*Vsi Palestinci na Facebooku*« narasla na 8800 ljudi in med drugim zahtevala, da prebivalcem Vzhodnega Jeruzalema (ki ga je Izrael nelegalno priključil) Facebook omogoči, da označijo, da živijo v Palestini. Tudi takšno zahtevo je Facebook sprejel in tako vsi uporabniki družbenega omrežja na območju Zahodnega brega danes sami odločijo, ali izberejo kot državo bivanja Izrael ali Palestino (Kirkpatrick, 2010: 279).

Kakor zapiše Kirkpatrick (2010: 281) in mu pri tem lahko polno pritrldimo, je Facebook (in druga družbena omrežja) ponekod po svetu omogočil opolnomočenje posameznikov (in skupin), ki živijo v avtoritarnih, nedemokratičnih državah veliko bolj kot v demokratičnih družbah, kjer imajo ljudje tudi sicer pravico do svobode govora in združevanja. Mladi na Bližnjem vzhodu in v nekaterih arabskih državah so strastni uporabniki spleta in družbenih omrežij, takšna orodja jim omogočajo, da se počutijo svobodnejše na spletu kot v resničnem življenju, saj lahko izražajo svojo osebnost in interese onkraj in zunaj družbenih norm. Takšna spletna svoboda in izražanje osebnih kakor tudi političnih pogledov je za nedemokratične režime seveda neposredna grožnja, zato so različne države že blokirale oziroma cenzurirale Facebook. Med njimi so glavne kršiteljice človekovih pravic, denimo Kitajska, Egipt (leta 2011 v času vstaje), Iran (vse od volitev 2009, ko se je oblast zbala, da bi se opozicija organizirala ravno na tem omrežju), Sirija in druge. Prihodnost bo pokazala, na kakšne načine bo individualna in skupinska imaginacija uporabila možnosti, ki jih ponujajo svetovni splet in družbena omrežja. Arabska pomlad je odgovorila na pomembno vprašanje, namreč, da je mogoče tudi najbolj nedolžne informacijske tehnologije spremeniti v mogočno mobilizacijsko politično orožje, da lahko informacija premaga do zob oborožene vojske ter da lahko svobodoljubni posamezniki združijo armade somišljenikov in v virtualnem prostoru, ki se zatem pogosto prelije na ulice, osvobajajo države, dosegajo zmage v boju za spoštovanje človekovih pravic, onemogočajo uradne režimske informacijske kanale (denimo blokade vladnih spletnih strani kot v primeru *Anonymous*), razkrivajo vladne, korporacijske in druge goljufije in zatiranja (prim. *Wikileaks*) in tako spreminjajo družbe in svet kot še nikoli doslej.

Palestina–Izrael

Ne zmotimo se veliko, če izraelsko-palestinski konflikt označimo za »mater vseh konfliktov« na Bližnjem vzhodu. Okupacija Palestine, ki se je zgodila z ustanovitvijo države Izrael in je potem, ko se je z območja umaknila nekdanja kolonizatorica Velika Britanija, determinirala odnose med Izraelom in sosedami. Bila je lakmusov papir odnosov med Arabci kot najzvestejšimi zavezniki palestinskega ljudstva in preostalim svetom. Zgodovinskim tragedijam, ki jih doživljajo Palestinci na okupiranem ozemlju, ni videti konca. Ljudstvo Palestine je razdeljeno na tiste, ki živijo kot izraelski (in drugorazredni) državljani v Izraelu (približno 20 odstotkov prebivalstva Izraela je arabskega rodu), na tiste, ki živijo na Zahodnem bregu, kamor se Izrael širi z nezakonitimi gradnjami naselbin in infrastrukturnimi posegi, ki med seboj ločujejo palestinske enklave in na drugi strani povezujejo nelegalne judovske enklave, ter na prebivalce Gaze, kjer živi na območju, velikem kot Ljubljana, približno 1,7 milijona ljudi (Arnon, 2007: 576). Območje Gaze je ozemlje, ki ga Izrael blokira, mu onemogoča prosto gibanje prebivalstva, dobrin in humanitarne pomoči.

Konflikt, ki traja od konca druge svetovne vojne, je zastrupljal odnose v mednarodni skupnosti, ki je dopuščala razraščanje skrajnih ideologij, vztrajanje in poglobljanje krivic. V prvih letih po nastanku države Izrael so bili položeni temelji ideološke in birokratske strukture odnosov med izraelsko/judovsko večino in palestinsko manjšino. Boj za zemljo in meje je srčika izraelsko-palestinskega konflikta, pomeni politične domovine in mitskega teritorija, ki predstavljajo osrednjo idejo nacionalne identitete, so ključni, kako Izraelci in Palestinci formulirajo meje in teritorialni diskurz (Diez et al, 2008: 174). Prav tako predstavlja izraelsko-palestinski konflikt enega najbolj tipičnih primerov teritorialnih in mejnih konfliktov v času globalizacije. Meje na ozemlju Izraela-Palentine so se v preteklosti močno spreminjale, transformacije so bile še posebno živahne v 20. stoletju, ko je razpadel Otomanski imperij, nastalo Transjordansko kraljestvo (pod britanskim mandatom leta 1921), nastal Izrael in Zahodni breg/Gaza v letih 1947–1949, ko je prišlo do izraelske teritorialne ekspanzije kot posledice šestdnevne vojne junija 1967, ko je bil sklenjen izraelsko-egiptovski mirovni sporazum (1979), mirovni sporazum iz Osla (1993) in prenos ozemlja pod palestinsko oblast (ibid.).

Zgodovinska dinamika in konflikt se zdita pričakovani, saj gre za geostrateško zelo pomembno in prehodno območje, kjer se stikajo Afrika, Azija in Evropa, kjer se srečujejo tri najpomembnejše monoteistične religije, območje, kjer je premalo prostora za obilico interesov – kulturnih, vojaških, političnih, verskih, ekonomskih in drugih.

Izhodišče vseh predlogov za reševanje izraelsko-palestinskega konflikta je ustanovitev dveh neodvisnih držav, izraelske/judovske in palestinske/muslimanske. Takšna rešitev je v očeh mednarodnih akterjev in obeh v konfliktu udeleženih strani najočitnejša in najbolj zaželena. A je obenem (naj)teže dosegljiva. Le malo analitikov in politikov govori o rešitvi, ki bi predvidela eno, palestinsko-izraelsko državo za dva naroda. To ni le najbolj optimalna, temveč tudi najbolj pravična in najbolj logična rešitev. Izključuje namreč krvavo risanje mejnih črt na območjih, ki so ne(raz)deljiva, še zlasti zaradi dejstva, da bo nova palestinska država geografsko razdeljena in njeni sestavni deli med sabo fizično ločeni.

Palestinci in Izraelci so ne glede na zgodovinsko dediščino sovraštva in konflikta, »krvi in zemlje«, obsojeni drugi na druge. Nemogoče je zarisati pravično mejno črto, nemogoče je doseči pravičen mir na območju, ki ga označujejo ovire, konflikt interesov in nestabilna sosesčina.

V tem sklopu ne želimo podrobneje posegati v dogodke, ki so krvavo zaznamovali pretežni del časa po nastanku izraelske države in se v perpetuiranem nasilju, z večnimi povračilnimi ukrepi in v »igrah« izmenjave ognja med izraelskim državnim terorjem ter palestinskimi bomb-

nimi napadi vlečejo do danes. Bolj kot ugotavljanje, kdaj in komu se je zgodila krivica, kje iskati prve vzroke konflikta, želimo razumeti in pokazati, da je rešitev, ki bi ponujala nastanek suverene palestinske države za Palestince slabša rešitev kot ena palestinsko-izraelska država dveh konstitutivnih narodov. Palestinci, kot smo že omenili, v primeru samostojne države, ostanejo na dveh, med seboj nepovezanih teritorialnih enotah (Zahodni breg in Gaza) zaradi vplivnih izraelskih zaveznic, ki bodo brez dvoma posegle v parametre končne rešitve, zelo verjetno ostanejo brez Vzhodnega Jeruzalema kot svojega bodočega glavnega mesta; težko je pričakovati popoln umik z zasedenih ozemelj na Zahodnem Bregu; delitev vodnih virov in drugih strateških točk pa bi zagotovo vodila v nove spore in krvave konflikte. Ti in številni drugi argumenti nas vodijo k razmisleku o skupni palestinsko-izraelski državi po vzoru Švice, kantonski ureditvi, ki zajema Gazo, Zahodni breg, Izrael, Zahodni Jeruzalem in Vzhodni Jeruzalem. Kantoni bi imeli v takšni ureditvi visoko stopnjo samouprave, nova ustava pa bi morala določiti, da se na vodilnih mestih dosledno izmenjujejo državljani palestinskega in izraelskega porekla. Izrael bi bil prisiljen na demokratično kohabitacijo z enakopravnimi Palestinci, Palestinci na drugi strani bi dobili možnost, da živijo v skupni državi. Presekati gordijski voz na tak način, bi pomenilo vzeti municijo sosedam in velikim silam, ki v imenu ene ali druge strani oziroma zaradi lastnih interesov posegajo v konflikt in prilivajo olja na ogenj v eksplozivni situaciji. Ena država za oba naroda bi pomenila skupno upravljanje naravnih virov, skupno obrambo, skupno zunanjo politiko, skupne strateške odločitve izraelsko-palestinske države. Ustava takšne politične tvorbe bi morala zagotoviti varovanje demokratičnih standardov, pravic manjšin, enakopravnost spolov, sekularno ureditev in enak status vseh verskih skupin v državi. S tem bi se obema dominantnima verskima skupinama (judom in muslimanom) odvzel primat, vodilno vlogo v upravljanju skupnosti bi dobile sekularne skupine, vera pa bi se morala umakniti iz javnega in političnega v sfero zasebnega, v sfero civilne družbe. Vsak državljan in državljanka Izraela/Palistine bi moral imeti pravico, da prakticira svoje versko prepričanje, država pa v versko življenje ne bi smela posegati. Obe dominantni religiji bi ohranili vpliv na svoje vernike, ne bi pa imeli dostopa do politike. Šolski sistem bi moral postati sekularen, v javnih šolah ne bi smelo biti prostora za verske simbole. Predsednik izraelsko-palestinske republike in predsednik vlade bi morala dosledno prihajati iz različnih etničnih skupin, tako bi ustava prepovedovala, da bi bili najvišji predstavniki države hkrati vsi Palestinci ali vsi Izraelci.

Danes, v luči novih in starih zaostritev, je zgornja perspektiva zagotovo prvovrstna politična utopija. Spori in desetletja osebnih in kolektivnih tragedij preprečujejo trezne poglede, zato je realneje pričakovati, da bo v primeru uspešnega mirovnega sporazuma območje razpadlo na dve suvereni državi, pri čemer bo Izrael ohranil svojo premoč, Palestinci pa se bodo morali zadovoljiti s palestinskimi enklavami, ki bodo pod nenehnim nadzorom izraelske sosedne. Morda pa zgodovina preseneti in postane ideja skupne palestinsko-izraelske države izhod v sili, potem ko bodo izčrpane vse druge možnosti, ko bo arabska soseščina demokratizirana in pacificirana in ko bosta obe družbi, palestinska in izraelska, naveličani sovraštva in pokopavanja mrtvih, sprejeli kompromisno rešitev ene države za oba naroda?

Na tem mestu se vrnimo k vlogi, ki jo ima ne le v tem, ampak tudi v drugih konfliktih mednarodna skupnost, specifičneje Evropska unija. Za Izraelce je Evropa prostor, kjer se je zgodila šoa/holokavst, obenem pa so prve generacije Izraelcev prihajale prav iz Evrope in so evropsko kulturo in tradicijo razumele kot temelj, na katerem naj bo zgrajena država Izrael. Za Palestince je Evropa pomenila nekakšno protiutež ZDA, ki jih Palestinci vidijo kot podpornike Izraela, a imajo obenem slabe spomine na evropski kolonializem v regiji.

Evropske države so do oblikovanja skupne evropske zunanje politike delovale zelo različno. Medtem ko je bila Francija prvi zaveznik Izraela, so bili Britanci in Nemci takoj po vojni do Izraelcev zadržani. Nemčija se je pozneje z vojnimi reparacijami in pod predsedovanjem Konrada Adenauerja Izraelu zelo približala in postala tesna izraelska zaveznica, takšen odnos pa je vedno določal (četudi ne vedno izrečen) očitek in občutek nemške krivde iz 2. svetovne vojne. Izrael je »nemško-evropsko krivdo« za holokavst seveda s pridom izkoriščal in vsakršno nerganje zaradi svojih potez do Palestincev interpretiral kot nevarnost novega antisemitizma.

V sredini sedemdesetih let prejšnjega stoletja je prišlo do preobrata v razglašeni evropski politiki do konflikta in širše do Bližnjega vzhoda. Takratna Evropska skupnost je podprla palestinsko samoodločbo in bila zaradi tega deležna izraelske jeze in očitkov. Razmerje moči in vpliva med ZDA, ES/EU ter nekdanjo Sovjetsko zvezo se je spreminjalo in ES/EU se je po hladnem tušu zaradi podpore palestinski samoodločbi začela vračati kot igralec in eden od zunanjih akterjev v razreševanje konflikta. Vendarle pa je bolj kot politična stališča svojo podporo izražala z ekonomsko pomočjo, zato so nekateri opazovalci začeli EU označevati kot plačnika in ne igralca (angl. »payer but not a player«).

Obdobje po *Beneški deklaraciji* predstavlja čas, ko je EU razvila močnejše in jasnejše politično stališče do konflikta. Ta proces pa je kulminiral v *Berlinski izjavi* 1999, ki jo je sprejel Evropski svet in ki neposredno poziva k vzpostavitvi palestinske države in s tem prehitava poznejši enak poziv ameriškega predsednika Busha. Po propadu pogajanj v času po mirovnem sporazumu iz Osla je tako *Berlinska izjava* odprla možnost evropskega priznanja Palestine, četudi bi bila ta razglašena enostransko.

Evropska unija je torej od zgodnejših začetkov in nastajanja skupne evropske zunanje politike v 70. letih v novejšem času precej poenotila stališča do izraelsko-palestinskega konflikta (v nasprotju z močno antagonističnimi stališči do vojne v Iraku). Tako EU dosledno poziva Izrael k umiku vojaških sil z okupiranih ozemelj, zamrznitvi širjenja in umiku judovskih naselbin na zasedenih ozemljih, vzpostavitvi neodvisne palestinske države in obenem ustavitvi vseh nasilnih dejanj na palestinski strani ter palestinsko in arabsko priznanje izraelske države.

Obenem sodobnost ponuja gradivo za še en razmislek. Izraelsko nezaupanje do Evrope gre z roko v roki evropskemu strahu pred islamom in muslimanskimi priseljenci, še zlasti po terorističnih napadih v Madridu, Amsterdamu in Londonu, pri čemer izraelska javnost in mediji vlečejo vzporednice s palestinskimi bombnimi in samomorilskimi napadi na Izrael. Demokratična javnost v posameznih evropskih državah ter številne NVO v zadnjem času zaradi izraelskega apartheida do Palestincev in Arabcev pozivajo k bojkotu izraelskih izdelkov, izraelske države in izraelskih univerz. Podobne bojkote so že implementirale nekatere južnoafriške in latinskoameriške univerze. Kot alternativo bojkotu kot načinu protesta proti izraelskemu ravnanju s Palestinci pa je mogoče razumeti tudi zadnjo akademsko pobudo med Univerzo v Ljubljani in Univerzo Al-Azhra v Gazi, ki spodbuja akademsko sodelovanje palestinskih in slovenskih raziskovalcev, izmenjavo študentov in profesorjev, skupnih projektov in podobno. Takšna pobuda se ne opredeljuje neposredno do izraelsko-palestinskega konflikta, temveč spodbuja sodelovanje med članico EU in Gazo oziroma izraža solidarnost z akademsko skupnostjo v Gazi.

Širšega ekonomskega bojkota Izraela s strani Evropske unije ta hip še ni na obzorju, ne le zaradi političnih, temveč predvsem zaradi ekonomskih posledic za evropska podjetja, ki sodelujejo z Izraelom in tja izvažajo. Da osvetlimo dilemo, zakaj kljub grobim kršitvam človekovih pravic v Izraelu ne pride do odločnejših stališč in ravnanj Evropske unije, si pogledjmo ciničen zapis v *Nekudah*, priljubljenem časopisu izraelskih naseljencev na zasedenih ozemljih, ki reflek-

tira antievropsko in antiintervencionistično stališče pretežnega dela izraelske javnosti:

Mednarodni pritisk – če sploh obstaja – se lahko zgodi na dva načina: z umikom ameriške finančne pomoči, ekonomskim embargom s strani evropskih držav ali koga tretjega ... Očitno je evropski ekonomski embargo bolj problematičen (bolj verjeten) ..., toda ekonomski interesi bodo vedno močnejši od političnih interesov. Belgija je že pozvala k zmanjšanju trgovinskih odnosov z Izraelom. Francija, na drugi strani, se izogiba uveljavitvi embarga proti Izraelu ... Kakšna je razlika med obema? Nas imajo Francozi raje? – Zagotovo ne, samo prodajo nam več; Izraelci radi vozijo peugeot, renault, citroën in Francozi se seveda ne želijo odpovedati našemu trgu. Na drugi strani so trgovske vezi z Belgijo zanemarljive (belgijska čokolada je dobra, toda »Elite« čokolada [izraelski proizvajalec čokolade] tudi ni slaba), zato Belgijci lahko dajejo takšne izjave. Izrael uvozi iz EU dvakrat več kot vanjo izvozi in ekonomsko rečeno nima Evropa nikakršnega interesa, da prekine sporazume z Izraelom. (Newman et al., 2004: 30–31)

Vpliv EU na reševanje izraelsko-palestinskega konflikta je omejen predvsem zaradi šibke integracije obeh strani z Evropsko unijo. Niti Palestina niti Izrael nista potencialni članici evropske povezave, zato EU s težavo uveljavlja tiste pritiske in vzvode, kot jih predvideva za države, ki želijo vstopiti v Evropsko unijo. (Yacobi in Newman v Diez et al., 2008: 201)

Če povzamemo, izraelsko-palestinski spor traja že desetletja, pri čemer se ključni akterji in okoliščine niso spreminjali v tolikšni meri, da bi pospešili mirovni proces in celo pripeljali do ustreznih rešitev, s katerimi bi se strinjali obe vpleteni strani. Zgolj med letoma 1948 in 1952 je bilo ustanovljenih približno 300 judovskih naselbin, ki so ostro zarezale v palestinsko ozemlje, v palestinske vasi in mesta. Pred vojno leta 1948 je bilo na ozemlju, kjer je pozneje nastala izraelska država, 447 palestinskih mest in vasi (številka vključuje mesta z mešano judovsko-arabsko populacijo). Od teh jih je po letu 1949 ostalo zgolj 95 (Kayman, 1984). Kakor prikazuje dokumentarni film z naslovom *Roadmap to apartheid*,¹⁸ je bilo v jasli palestinskih otrok položenih toliko krivic, da le stežka razumemo, kdo in na kakšen način lahko ponudi predlog, ki bo vodil k rešitvi konflikta. Na eni strani je izraelski strah pred arabskimi sosedami, okrepljen z neomajno podporo (politično, finančno, vojaško) ZDA in pomešan z mitskimi religijskimi izročili, ki stoji vkopan na eni strani visokih betonskih zidov, na drugi strani ponižani in revni Palestinci, razdeljeni na enklave, brez ustrezne infrastrukture in pod enako dominantnim vplivom mitskih religijskih izročil. Dokler bodo globalni politični dejavniki, nestabilna sosesčina in politike obeh skupnosti kopale čedalje globlje prepade med ljudmi, dotlej ne bo rešitev in bo tekla kri in nove generacije Palestincev in Izraelcev bodo z materinim mlekom dobivale tudi strup sovražstva, razklanosti in brezizhodnosti. Ko se bo na obeh straneh vzpostavila pacifistična civilna družba, ko bo mednarodna skupnost opustila svoje partikularne »geostrateške«, ekonomske in politične interese v regiji, tedaj bo ustvarjena podlaga za iskanje prihodnosti in trajnih rešitev.

Zaključek in sklepi

Avstrijski aktivist Martin Balluch v svoji izjemni knjigi *Upor v demokraciji, državljanska nepokorščina in konfrontacijske kampanje* piše, da lahko iz starih knjig razberemo in primerjamo, kako se je razvijala človeška družba, kako so napredovali demokratični standardi, kako se je spreminjal režim človekovih pravic.

In vsi bistveni družbeni dosežki, kot so seksualna revolucija, osvoboditev žensk, razvoj zaščite otrok, zaščite živali in varstvo okolja, delavske in socialne pravice, zakonska razveza, dopustitev splava do določenega roka, ločitev cerkve in države itn., so bili priborjeni z družbenim gibanjem proti volji mogočnih. Zahvalo za neznanski vzpon kakovosti življenja in skupnega dobrega dolgujemo demokraciji ter pogumu in pripravljenosti kritične civilne družbe. Zato je treba napeti vse sile, da takšno demokracijo skupaj z njeno še živo sceno nevladnih organizacij in državljskih pobud ohranimo in utrdimo. (Balluch, 2011: 128)

Balluch prav tako pravi, da globalizacija in z njo povezana liberalizacija prostega trga zaostrujeta gospodarsko ozračje in da postaja razcvet gospodarstva edino merilo v očeh mogočnih (ibid.: 125). Sebični interesi »mogočnih« (vlad, korporacij, posameznikov, ideologij, religij) preprečujejo vzpostavitev svobode za posameznika in skupnosti, ki so v imenu dobička in/ali ideološkega vpliva pripravljene ostro kršiti človekove pravice, njihov vpliv je postal resna nevarnost za demokracijo, zato ga je treba čim hitreje zaustaviti.

Arabski človek se prav v ničemer ne razlikuje od ameriškega, evropskega, kitajskega, slovenskega. Išče varnost in priložnost zase in za svoje najbližje. Pričakuje sistem, ki bo obravnaval vse ljudi enako, sistem, ki bo zanj poskrbel v socialni, zdravstveni in drugi stiski. Arabski človek enako ljubi svobodo in varnost kot kateri koli drug. Zato je zbiral pogum in čakal na priložnost. Arabske vstaje so kljub lokalnim specifikam in raznolikim političnim zahtevkom, ki so jih naslavljali protestniki na ulicah in trgih, izkazovale transnacionalno solidarnost. Kredo protestov je bil svoboda, pravičnost, odstop korumpiranih in represivnih političnih in vojaških elit. Boj ni končan in razlike med kulturami, religijami in državami ostajajo. Kljub temu smo v 21. stoletju, tudi s pomočjo novih tehnologij, čedalje bolj povezani v enotno človeško skupnost, iščemo in zahtevamo socialne in politične pravice ne glede na koordinate naših intimnih in političnih okolij. Prehod od intimnih protestov k javnim, družbeno angažiranim uporom je, kakor je zapisala sociologinja Ksenija Vidmar Horvat (2011), »opogumljajoči napredek v artikuliranju spopada za spremembo ... dogaja se v javnem, množično in z zahtevo po sistemskem preusmerjanju ... tarčo upora definira globalno, prav tako protestnika upornika«. Strinjam se z njeno oceno, da se globalni upor danes zgodovinsko na novo politično profilira, da se med uporniki oblikuje »medrazredna in medgeneracijska solidarnostna vez, agenda upora in njena tarča sta poenoteni« (ibid.): proti finančnemu kapitalu, korupciji, nepotizmu, represiji. Za svobodo, človekove pravice, globalno solidarnost.

Literatura

- ALLAFRICA. Dostopno prek: www.allafrica.com (24. oktober 2012).
- ARNON, A. (2007): Israeli Policy towards the Occupied Palestinian Territories: The Economic Dimension 1967–2007. *Middle East Journal*, 61(4): 573–595.
- ARTS, K., PINTO LEITE, P. (ur.) (2007): *International Law and the Question of Western Sahara*. Oporto: IPJET (International Platform of Jurist for East Timor).
- BALLUCH, M. (2011): *Upor v demokraciji. Državljska nepokorščina in konfrontacijske kampanje*. Ljubljana: Krtina.
- DIEZ, T., ALBERT, M., STETTER, S. (ur.) (2008): *The European Union and Border Conflicts. The Power of Integration and Association*. Cambridge, Cambridge University Press.
- ELSE, L. (2012): *The Revolution will be Tweeted*. Dostopno prek: <http://www.newscientist.com/article/mg21328500.400-the-revolution-will-be-tweeted.html> (5. junij 2013).
- FEIGLIN, M. (2003): A different strategic policy. *Nekudah*, 262: 31–35.

- FRASER, T. G. (2008): *The Arab-Israeli Conflict*. 3. izd.. Hampshire, Palgrave Macmillan.
- GLOBAL RESEARCH. Dostopno prek: www.globalresearch.ca (5. junij 2013).
- HOWARD, P. et al. (2011): *Opening Closed Regimes. What was the Role of Social Media during the Arab Spring?* Project on information technology & Political Islam. Seattle, University of Washington. Delovno gradivo. Dostopno prek: http://pitpi.org/wp-content/uploads/2013/02/2011_Howard-Duffy-Freelon-Hussain-Mari-Mazaid_pITPI.pdf (5. junij 2013)
- HUMAN RIGHTS WATCH. Dostopno prek: www.hrw.org (5. junij 2013)
- KAYMAN, C. (1984): After the Tragedy: the Arabs in the State of Israel, 1948-1950. *Notebooks of Research and Criticism*, 10: 5–91.
- MASHABLE. Dostopno prek: www.mashable.com (5. junij 2013).
- NAZEMROAYA, M. N. (2011): *Dictatorship and Neo-Liberalism: The Tunisian People's Uprising*. Dostopno prek: <http://www.globalresearch.ca/dictatorship-and-neo-liberalism-the-tunisian-people-s-uprising/22850> (5. junij 2013).
- NEW INTERNATIONALIST MAGAZINE. Dostopno prek: www.newint.org (5. junij 2013).
- NEWMAN, D., Yacobi, H. (2004): The EU and the Israel/Palestine conflict: an ambivalent relationship. *EU border conflict studies* (4): 1–47. Ben-Gurion University of the Negev.
- NEWSCIENTIST. Dostopno prek: www.newscientist.com (5. junij 2013).
- NEWTIME AFRICA. Dostopno prek: www.newtimeafrica.com (5. junij 2013).
- REARDON, S. (2012): *Was the Arab Spring really a Facebook revolution?* Dostopno prek: <http://www.newscientist.com/article/mg21428596.400-was-the-arab-spring-really-a-facebook-revolution.html>. (3. december 2012).
- RUIZ, M., C. (2007): The Self-Determination Referendum and the role of Spain. V *International Law and the Question of Western Sahara*, K. Arts, P. Pinto Leite (ur.), str. 305–318. Oporto: IPJET.
- U. S. COMMITTEE FOR REFUGEES AND IMMIGRANTS. Dostopno prek: www.refugees.org (5. junij 2013).
- VARNOSTNI SVET (1991): Resolucija 690. Dostopno prek: <http://minurso.unmissions.org/Default.aspx?tabid=9531&language=en-US> (5. junij 2013)
- VIDMAR HORVAT, K. (2011): *Upori in demokracija*. Večer, 26.11.2011. Dostopno prek: <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2011112605714774> (5. november 2012).
- WRANGE, P. (2007): The Swedish position on Western Sahara and International Law. V: *International Law and the Question of Western Sahara*, K. Arts, P. Pinto Leite (ur.), str. 299–304. Oporto: IPJET.

Uroš Dokl, doktorski študent religiologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani, zaposlen v Pokrajinskem muzeju Maribor. (dokl.uros@gmail.com)

123–135 Enes Karić

Muslimani, kristjani in judje danes – sosedstvo v dobi globalizacije

Ko danes želimo govoriti o sosodstvu, je treba upoštevati različne jezike, vere, običaje, poglede, mišljenja in nazore. Kaj pomeni sosodstvo danes, kaj pomeni živeti v sosodstvu v času globalizacije? V članku razpravljam o afirmaciji institucije sosodstva med muslimani, kristjani in judi danes. Menim, da je danes to ena najpomembnejših nalog, saj živijo simboli, ideje in religijska prepričanja muslimanov, kristjanov in judov že dolgo časa v sosodstvu. Kako ohraniti in rešiti takšno sosodstvo? Kako snovati sosodstvo človeških življenj in usod iz sosodstva religijskih simbolov, predstav in idej? Članek skuša odgovoriti na taka vprašanja.

Ključne besede: muslimani, kristjani, judje, strpnost, globalizacija, sobivanje.

Enes Karić, doktor islamskih študijev, redni profesor na Fakulteti za islamske študije Univerze v Sarajevu. (eneskarić@yahoo.com).

137–150 Damjan Mandelc

Arabska vstaja: kontekst, perspektive in učinki

V članku razpravljam o treh med sabo povezanih temah, ki uokvirjajo diskurze individualnih in kolektivnih človekovih pravic, pravice do samoodločbe, demokratičnih procesov, ljudskih vstaj, geopolitičnih (ne)ravnotežij. Zanima me položaj Zahodne Sahare, ki doživlja že 37. leto maroške okupacije in velja za zadnjo afriško kolonijo. Razprava vodi do premisleka o političnih strategijah Zahodnih Saharcev za doseg nacionalne osvoboditve; eden takih je upor v Gdeim Iziku, ki ga več relevantnih avtorjev razume kot simbolni začetek arabske pomladi. Arabska pomlad je v središču razprave, v kateri pretresem kontekst dogajanja od za-

hodnosaharskega poskusa v Gdeim Iziku, preko vstaj v Tuniziji, Egiptu in Jemnu, ki so rezultirale v strmo-glavljenju voditeljev, državljskih vojn v Siriji in Libiji, do večjih in manjših protestov in njihovih posledic v Omanu, Kuvajtu, Bahrajnu, Jordaniji, Maroku, Mavretaniji, Alžiriji, Sudanu, Savdski Arabiji, Iraku, Libanonu in Džibutiju. V tretjem vsebinskem sklopu razpravljam o izraelsko-palestinskem konfliktu in o perspektivah za rešitve. Zadnji del namenjam razmisleku o geostrateških, družbenih in političnih implikacijah arabske pomladi, vlogi in odzivu mednarodne skupnosti ter o novem, globalnem valu upora proti političnim in finančnim elitam, represiji trga in politike.

Ključne besede: arabska pomlad, Zahodna Sahara, Izrael/Palestina, Facebook, ljudska vstaja.

Damjan Mandelc, doktor sociologije, raziskovalec in pedagoški sodelavec na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. (damjan.mandelc@gmail.com)

151–180 Primož Šterbenc

Iranski jedrski program: grožnja ali zahteva po enakopravnosti?

Problematika iranskega jedrskega programa vse od leta 2002 zastruje odnose med Zahodom in Izraelom na eni ter Iranom na drugi strani. Predvsem Izrael in ZDA poudarjata, da želi Iran pridobiti jedrsko orožje, dokaz za to pa naj bi bilo iransko vztrajno prizadevanje za samostojno bogatenje urana in omejevanje inšpekcijskega nadzora Mednarodne agencije za jedrsko energijo. Iran odgovarja, da je njegov jedrski program izključno miroljuben. Do danes je spor dosegel točko, ko bi lahko prišlo do vojaških napadov na iranske jedrske obrate. Problematike ni mogoče ustrezno razumeti brez upoštevanja zgodovinskega in strukturnega konteksta. Na delovanje Irana na področju jedrske energije namreč odločilno vpliva odločenost države, da bo pridobila neodvisnost in samostojnost na vseh področjih, kar je posledica njene izjemno negativne zgodovinske izkušnje. Tako želi Iran polno izkoristiti pravico do miroljubnega jedrskega razvoja, ki mu jo daje Pogodba o

The Arabic Revolt: Context, Perspectives and Effects

In this article we discuss three interrelated topics, framed within discourses of individual and collective human rights, right of self-determination, democratic processes, people's uprisings, and geopolitical (im)balances. First, we are interested in the situation of Western Sahara and the 37 years of ongoing Moroccan occupation; we refer to this country as Africa's last colony. Discussion leads us to reflection of the political strategies of Sahrawis to achieve their national liberation, one of them being Gdeim Izik camp, understood by some relevant authors as the beginning of the »Arab spring«. The »Arab spring« is the second focus of our discussion. We offer a timetable and stress the context of events from the Western Sahara attempt in Gdeim Izik, popular uprisings in Tunisia, Egypt and Yemen that ended in the resignations of their leaders and governments, civil wars in Syria and Libya, to bigger and smaller protests and their consequences in Oman, Kuwait, Bahrain, Jordan, Morocco, Mauritania, Algeria, Sudan, Saudi Arabia, Iraq, Lebanon and Djibouti. We try to offer a deconstruction and reconstruction of the »Arab spring«. In the third part, we discuss the Israeli/Palestinian conflict and the perspectives for solution. The conclusion reflects on the strategic, social and political implications of the »Arab spring«, the role and response of the international community, and the new global wave of resistance against political and financial elites.

Keywords: Arab spring, Western Sahara, Israel/Palestine, Facebook, popular uprising.

Damjan Mandelc, PhD in sociology, researcher and professor at the Department of Sociology of the Faculty of Arts of the University of Ljubljana. (damjan.mandelc@gmail.com)

Iranian Nuclear Program: a Threat or a Demand for Equality?

Ever since 2002 relations between the West and Israel on the one hand and Iran on the other have been deteriorating due to the contentious issue of Iranian nuclear programme. Israel and the US have been claiming that there has been a secret Iranian nuclear weapons program, on the grounds that Iran has persisted in its effort to acquire independent uranium enrichment capability and has since 2006 allowed only limited inspections by the International Atomic Energy Agency. Iran has been claiming that its nuclear program is entirely peaceful. Today, one certainly cannot exclude possibility of a military attack on Iranian nuclear facilities. However, one cannot properly understand the problem without taking into account the historical and structural dimensions. Namely, Iran's nuclear policy has been guided by country's determination that it will become independent and self-reliant in every possible field – a result of its very negative historical experience. Thus, Iran has been determined to fully exercise its right to peaceful nuclear development, to which it is entitled according to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Iran has been striving to overcome the structural dependence of developing countries in the field of nuclear energy, as they have been denied the possibility of comprehensive nuclear development for peaceful purposes by countries possessing developed nuclear industries. The latter have prevented balanced implementation of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons.

Keywords: Iran, history of Iran, demand for independence, structuralist theory of international relations, the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, ban on proliferation of nuclear weapons, peaceful nuclear development, Iran's nuclear program, enrichment of uranium.

Primož Šterbenc, PhD in sociology of religions, researcher in the field of international relations. (primoz.sterbenc@guest.arnes.si)